

Rozdział 14

Wrocław miastem św. Edyty Stein – patronki Europy

Jolanta Malec

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu
i Koło nr 8 Przewodników Miejskich Oddziału Wrocławskiego PTTK
e-mail: adriajm@interia.pl
ORCID: 0009-0001-3084-4648

Cytuj jako: Malec, J. (2023). Wrocław miastem św. Edyty Stein – patronki Europy. W: T. Lesiów (red.), *Doskonalenie jakości usług przewodnickich w dobie pandemii* (s. 228-248). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.

Streszczenie: Celem niniejszego opracowania jest przybliżenie Wrocławia jako miasta, w którym urodziła się i dorastała Żydówka Edyta Stein – jedyna wrocławska święta, której przejście na katolicyzm miało miejsce przeszło sto lat temu, w 1922 r. Przedstawiono najważniejsze miejsca we Wrocławiu związane z jej dzieciństwem i młodością. Przybliżone zostały liczne akcenty z nią związane znajdujące się nieopodal jej domu rodzinnego – w parku św. Edyty Stein. Opisano też inne znaki obecności św. Edyty Stein we Wrocławiu oraz podjęto temat jej drogi do wiary i świętości oraz przedstawiono dalsze losy Edyty Stein po opuszczeniu Wrocławia.

Słowa kluczowe: Wrocław, Edyta Stein, patronka Europy, filozof.

JEL Classification: Z32

Tematykę związaną z życiem Edyty Stein podjęto ze względu na fakt, iż rok 2022 został ogłoszony – decyzją Rady Miejskiej Wrocławia z dnia 16 września 2021 r. – rokiem Edyty Stein. Inspiracją było stulecie Jej chrztu, który miał miejsce 1 stycznia 1922 r. w małym kościele w Bad Bergzabern. Wrocław jest rodzinnym miastem dziesięciu noblistów, a tylko jednej świętej – św. Edyty Stein, kobiety niezwykle zdolnej, wykształconej, z doktoratem z fenomenologii. Albert Einstein mówił o niej jako o najwybitniejszym kobiecym umyśle epoki. Została beatyfikowana i kanonizowana przez papieża Jana Pawła II, który ogłosił ją patronką Europy, co jest szczególną chlubą naszego miasta.

Celem pracy jest przedstawienie miejsc we Wrocławiu związanych z życiem Edyty Stein.

14.1. Miejsca związane z latami dzieciństwa i młodości Edyty Stein

Edyta Stein urodziła się 12 października 1891 r. w żydowskie Świąto Pojednania Yom Kippur we Wrocławiu przy dzisiejszej ulicy Dubois 29. Przyszła na świat w rodzinie żydowskiej. Była najmłodszym, siódmym dzieckiem Sigfrida i Augusty z domu Courant (Ks. Machnac, 2019). W połowie lat 80. XX wieku ustalono, że dawna Kohlenstrasse 13 to obecnie ul. Dubois 29. Niestety, dom zburzono w połowie 1988 roku, przygotowując plac pod budowę „plomby” (Mrozowska i Okólska, 1997). Kolejne lokalizacje mieszkania Steinów znajdowały się na ulicach: Myśliwskiej, Pobożnego i Roosvelta.

Dom rodzinny Edyty Stein

W 1910 roku wdowa Augusta Stein stała się właścicielką domu przy Michaelistrasse (Nowowiejska). Zabudowa parceli, na której w początku lat 80. XIX wieku wzniesiono willę miejską dla właściciela browaru A.H. Sindermana, zwyczajowo określana była jako „Vier Tuerme” i pod taką nazwą figuruje w księgach adresowych Wrocławia. Działka nr 15, na której zbudowano dom, po zmianie numeracji w roku 1901 otrzymała numer obecny – 38 (Mrozowska i Okólska, 1997).

Kamienica została zbudowana około 1890 roku w stylu neoklasycystycznym. Jest to dwukondygnacyjny budynek murowany z cegły, wzniesiony w linii zabudowy ulicy, tynkowany, ozdobiony dekoracją architektoniczną (fot. 14.1). Do lat 30. przed domem znajdował się ogródek z krzewami i kulistymi akacjami, oddzielony od chodnika żelaznym płotem (Internet 3).

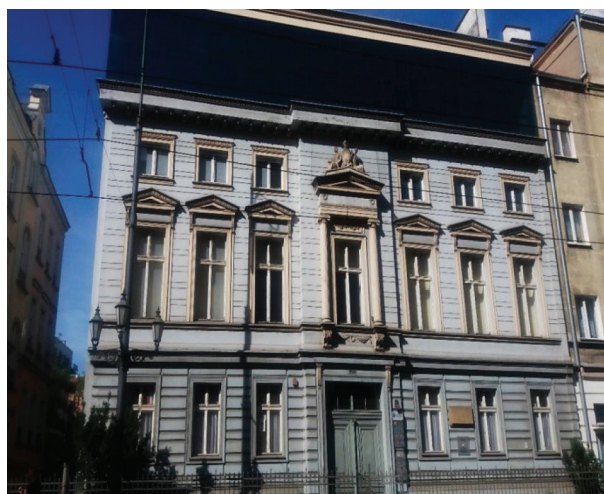
Fot. 14.1. Dom rodzinny Edyty Stein przy Michaelisstrasse 38 pod koniec lat 20. XX wieku

Photo 14.1. Edith Stein's family home at Michaelis street 38 in the late 1920s

Źródło/ Source: (Internet 1).

Przedsiębiorstwo drzewne, będące materialnym zabezpieczeniem rodziny, mieściło się od 1904 r. przy Mattiasstrasse 151 (ul. Jedności Narodowej). W rękach rodziny Stein dom pozostawał do 1939 r. Podczas działań wojennych w 1945 r. budynek nie został zniszczony. W lutym 1951 r. jego użytkownikiem została Centrala Rozpowszechniania Filmów „Odra Film”.

W pięćdziesiątą rocznicę śmierci Edyty Stein, w sierpniu 1992 r., na domu, z którym łączyły ją tak serdeczne więzy, odsłonięto ufundowaną przez Towarzystwo im. Edyty Stein tablicę pamiątkową w języku polskim, niemieckim i hebrajskim.

Fot. 14.2. Dom rodzinny Edyty Stein przy ul. Nowowiejskiej 38 – widok współczesny

Photo 14.2. Edith Stein's family home at Nowowiejska street 38 – present view

Źródło/ Source: fotografia własna/ own photo.

W październiku 1995 r. dom, wymagający kapitalnego remontu, przekazano na własność Towarzystwu im. Edyty Stein (fot. 14.2). Było to możliwe dzięki poparciu i życzliwości władz państwowych, instytucji, organizacji, przedstawiciele Kościoła i osób prywatnych w Niemczech i Polsce oraz przychylności władz miejskich. Nieoceniona okazała się pomoc nielicznie już żyjących członków rodziny Edyty Stein, którzy pomogli zgromadzić częściową dokumentację, materiały dotyczące historii kamienicy i jej dawnego wyglądu. Precyzyjnie wskazano użytkowników poszczególnych pomieszczeń, a nawet odtworzono umeblowanie pokoi.

Rozpoczęte w 1996 r., przy finansowym wsparciu Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej, prace restauratorskie miały na celu przystosowanie obiektu do nowej funkcji. Ideą było stworzenie międzynarodowego centrum pojednania polsko-niemiecko-żydowskiego oraz dialogu chrześcijańsko-judaistycznego. Znalazł tu siedzibę Zarząd Główny Towarzystwa im. Edyty Stein (Mrozowska i Okólska, 1997).

Główną misją towarzystwa jest poznawanie, kultywowanie i propagowanie duchowego dziedzictwa Edyty Stein. Jest to niezwykle aktywnie funkcjonujące centrum badań poświęconych jej osobie, myśli i świadectwu, troszczące się o ochronę i pozyski-

wanie dla domu rozproszonych po świecie pamiątek. W dawnym salonie Steinów odbywają się cykliczne, comiesięczne, czwartkowe wykłady („Akademia Duchowości Edyty Stein”), konferencje naukowe i koncerty, na które wstęp jest wolny. Towarzystwo po wcześniejszej rezerwacji zaprasza także do dwugodzinnego zwiedzania domu z przewodnikiem we wszystkie dni tygodnia, z weekendem włącznie. Nieczynne jest tylko we wtorki. Wiele inicjatyw towarzystwa realizowanych jest wspólnie, także przy wsparciu finansowym Centrum Historii Zajezdnia (Internet 8).

Od 2008 roku przed wejściem do Domu Edyty Stein znajduje się wmurowany w bruk miedziany *stolperstein* – „kamień pamięci”, w wolnym tłumaczeniu z języka niemieckiego oznaczający „kostkę brukową, o którą można się potknąć” (fot. 14.3). Pomysłodawcą tej formy upamiętnienia ofiar Holokaustu był niemiecki artysta Gunter Demnig. „Kamienie pamięci”, z wrytymi nazwiskami osób zamordowanych lub represjonowanych podczas II wojny światowej, umieszczane są w chodnikach przed dawnymi domami ofiar. Mają one przypominać o okrutnym losie ludzi, którzy żyli w tych miejscach, a zginęli tragicznie z rąk hitlerowców. Autor projektu powtarza słowa Talmudu, że pamięć o człowieku trwa, dopóki pamiętane jest jego imię. Dlatego właśnie *stolperstein* to sposób na wskrzeszenie pamięci o tych, którzy nie mają swoich grobów.

Fot. 14.3. „Kamień pamięci” przed domem rodzinnym Edyty Stein przy ul. Nowowiejskiej 38
Photo 14.3. „Memory stone” in front of Edith Stein’s family home at Nowowiejska street 38

Źródło/ Source: fotografia własna/ own photo.

„Kamień pamięci” ofiar nazizmu wieńczy metalowa płytką o wymiarach 10 na 10 cm, z wrytym napisem zawierającym imię i nazwisko ofiary, datę i miejsce jej urodzenia oraz datę aresztowania, deportacji i miejsce śmierci.

Swój pierwszy „kamień pamięci” Demnig wmurował 16 grudnia 1992 roku w bruku przed ratuszem w Kolonii, upamiętniając tym samym 50. rocznicę rozkazu Heinricha Himmlera o deportacji żyjących w Rzeszy Sinti Roma do Auschwitz. Po 26 latach – w październiku 2018 roku – we Frankfurcie nad Menem artysta wmurował

70-tysięczny kamień pamięci. Obecnie, oprócz Niemiec, *stolpersteine* można napotkać w 23 innych krajach Europy, a także poza jej granicami – w Buenos Aires. W Polsce pierwszy „kamień pamięci” wmurowany został właśnie przed wejściem do domu Edyty Stein – św. Teresy Benedykty od Krzyża (Internet 2).

Viktoria-Schule (dzisiejsze I LO)

Edyta naukę rozpoczęła, mając 6 lat, w żeńskiej szkole im. Viktorii, mieszczącej się przy dzisiejszym placu Biskupa Nankiera 1, w dawnym pałacu książąt opolskich zbudowanym w połowie XIV wieku. Od lat czterdziestych XVI wieku miejska rezydencja piastowska zmieniała właścicieli, kształt architektoniczny i była przystosowywana do pełnienia coraz to nowych funkcji. W latach 1809-1836 budynek przebudowany w stylu klasycystycznym znajdował się w rękach Schaffgotschów. Funkcjonująca tu szkoła od 1851 do 1909 r. otrzymała imię Viktorii na cześć żony cesarza Fryderyka III, zasłużonej dla rozwoju szkolnictwa i edukacji dziewcząt w Prusach (Mrozowska i Okólska, 1997).

Szkoła, szczególnie dla kobiet, nie była wówczas czymś powszechnym i obowiązkowym. Edyta oświadczyła, że obserwuje u siebie zmniejszone zainteresowanie nauką szkolną, ponieważ coraz bardziej pochłaniają ją różne problemy światopoglądowe, o których niestety w szkole się nie mówi. Zniechęciła się także odgórną zmianą w organizacji edukacji skutkującej dla niej utratą jednego roku i cofnięciem o klasę niżej. Mimo próśb i tłumaczeń, Edyta nie zmieniła swojego postanowienia. Pożegnała szkołę i wyjechała do swojej siostry Elzy mieszkającej w Hamburgu. Jej pobyt tam trwał aż dziewięć miesięcy, w trakcie których zajmowała się dziećmi i miała różne domowe obowiązki. Dużo czytała, korzystając z domowej biblioteki, zawierającej zresztą jedynie pozycje dla dorosłych. W tym okresie całkiem świadomie i z własnej woli przestała się modlić i odtąd aż do 21. roku życia określała siebie jako ateistkę. Za namową matki, dopiero jako szesnastolatka, rozpoczęła półroczne przygotowania do egzaminów wstępnych do siódmej klasy gimnazjum. Do klasy, w której Edyta kontynuowała naukę, uczęszczały dziewczęta z rodzin protestanckich (Kelm, 2009).

W kwietniu 1909 r., wówczas już Gimnazjum Żeńskie im. Viktorii, przeniesiono do nowo wybudowanego gmachu przy Bluecherstrasse 9-13 (ul. Poniatowskiego 9), spełniającego wszystkie wymogi nowoczesnej szkoły. Zaprojektowali go R. Plueddemann i C. Cabanis z myślą o wszechstronnym rozwoju uczniów (Mrozowska i Okólska, 1997).

Pierwsze matury w nowej szkole odbyły się w roku 1910. Nie zwolniono wówczas nikogo z egzaminu ustnego, chciano bowiem zorientować się w poziomie szkoły. Młodszy rocznik uczennic zafundował maturzystom wielki tort przed egzaminem pisemnym i odtąd zwyczaj ten stał się niepisaną tradycją szkoły. A podczas egzaminów ustnych młodsze dziewczęta wręczały swoim starszym koleżankom bukietki fiołków (Kelm, 2009). Tu, 3 marca 1911 r., Edyta Stein znakomicie zdała egzamin dojrzałości (Adamska, 2005).

Dyrektor gimnazjum, profesor Roehl, na odwrocie okolicznościowej gazetki podczas komersu maturalnego w dniu 3 marca 1911 roku napisał: „Uderz w kamień, a wytrysną skarby”. Tę wymowną sentencję dedykował najlepszej abiturientce – Edycie Stein (Kelm, 2009).

Edyta Stein w mury swojej szkoły powróciła na prawie dwa semestry w czasie I wojny światowej, w 1916 r., jako nauczycielka pomocnicza łaciny, języka niemieckiego, historii i geografii. Powzięła nawet myśl o uprawianiu zawodu nauczyciela, ale sprawy potoczyły się inaczej (Mrozowska i Okólska, 1997).

Inicjatorką upamiętnienia edukacji Edyty Stein w murach szkoły przy ul. Poniatowskiego była dziennikarka Radia Wrocław Monika Klubińska, maturzystka z rocznika 1964. Po uzgodnieniach z ówczesną dyrektorką – dr Ireną Podgóorską – potrzebną dokumentację przygotowała dr hab. Maria Kelm, prof. Uniwersytetu Przyrodniczego – również absolwentka szkoły. Był to rozdział pt. „Była jedną z nas”, zamieszczony w książce *Dwie historie jednej szkoły*, wydanej dla uczczenia 100-lecia Viktoria-Schule, której kontynuacją było powstałe po zakończeniu II wojny światowej Liceum Ogólnokształcące. Ta sama autorka przygotowała także późniejszą informację o Edycie Stein zamieszczoną na kamiennej tablicy umieszczonej na półpiętrze w holu budynku szkoły (fot. 14.4). Pragnieniem inicjatorów tego przedsięwzięcia było przekazanie kolejnym pokoleniom młodzieży wielkości ducha Edyty Stein oraz wezwanie do jej naśladowania. „Żyjemy po to, aby służyć ludziom. To zaś zadanie wypełni się najlepiej, wykorzystując właściwie swoje uzdolnienia” – brzmią pierwsze słowa wyryte w kamieniu przez rzeźbiarza p. Christosa Mandziosa, prof. wrocławskiej ASP.

Powstałe w roku 2008 Stowarzyszenie Absolwentów i Sympatyków I LO pod przewodnictwem dr Lilianny Laryś realizowało z uczniami wiele wspólnych inicjatyw i w szkole odbywały się regularnie cykliczne spotkania absolwentów. Największym wydarzeniem były świetnie zorganizowane w dniu 14 marca 2011 r., przy wsparciu

Fot. 14.4. Tablica poświęcona św. Edycie Stein w I LO przy ul. Poniatowskiego 9

Photo 14.4. Plaque dedicated to Edith Stein at High School No. 1 at Poniatowskiego 9

Źródło/ Source: fotografia własna/ own photo.

finansowym Urzędu Miasta, obchody 100-lecia uzyskania przez Edytę Stein świadectwa dojrzałości. Do szkoły, oprócz liczного grona absolwentów, przybyli: p. Anna Dutkiewicz reprezentująca Prezydenta Wrocławia, Wiceprezydent Wrocławia Jarosław Obremski, Konsul Generalny Niemiec Bernhard Brasack, przedstawiciel Gminy Wyznaniowej Żydowskiej Anatol Kaszen, Arcybiskup Wrocławski, członkowie Towarzystwa Edyty Stein z ks. Jerzym Witkiem na czele oraz ks. Jan Gondro – ówczesny dyrektor Salezjańskiego Gimnazjum im. Edyty Stein we Wrocławiu.

W gronie osób odstawiających ufundowaną na tę okoliczność przez miasto tablicę (fot. 14.4) był pochodzący ze Lwowa maturzysta pierwszego rocznika absolwentów (1946) prof. dr hab. Stanisław Przystański, słynny polski biofizyk mający tytuł doktora *honoris causa* Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu.

Uroczystości zakończył monodram „Edyta Stein – życie moje” autorstwa prof. Jadwigi Skupnik, zaprezentowany przez tę znakomitą aktorkę scen wrocławskich (ustna informacja prof. Marii Kelm z dnia 16.09.2022 r.).

Stowarzyszenie Absolwentów i Sympatyków I LO podjęło także starania o nadanie szkole imienia Edyty Stein w uznaniu jej zasług naukowych jako filozofa, specjalisty w dziedzinie fenomenologii oraz licznych pism o charakterze pedagogicznym. Wydawało się, że nie ma godniejszej osoby na patrona szkoły.

O wyborze patrona szkoły zdecydowało wąskie grono – uczniowie ówczesnych trzecich i czwartych klas I LO. Dyrekcja szkoły uznała jednak, że osoba kanonizowana nie może być patronem szkoły świeckiej. W związku z tym na patrona I LO zaproponowano trzech kandydatów: Marię Skłodowską-Curie, Józefa Poniatowskiego i gdańszczankę Danutę Siedzikówną o pseudonimie „Inka”. Wybór padł na „Inkę” (ustna informacja prof. Marii Kelm z dnia 16.09.2022 r.).

Uniwersytet Wrocławski

Mając zagwarantowaną finansową niezależność, Edyta wybrała filozofię i psychologię, doszły do tego: indogermanistyka, germanistyka, historia, łacina i greka. W trakcie studiów Edyta grała w tenisa, chodziła po Sudetach, jeździła na nartach, tańczyła, należała do różnych towarzystw i grup: związku reformy szkolnictwa, grupy pedagogicznej, grupy wzajemnej pomocy, pruskiego związku na rzecz praw kobiet, związku studentek (Ks. Machnaczy, 2019).

Chętnie też odwiedzała restaurację Piwnica Świdnicka, a wieczorami poprzez Wyspę Piaskową, Ostrów Tumski spacerowała w towarzystwie przyjaciół aż do Parku Szczytnickiego, prowadząc dysputy filozoficzne.

Na Uniwersytecie Wrocławskim filozofię wykładał wówczas znany profesor Eugen Kuehnemann, znawca Schillera i Herdera. Większe wrażenie na młodej studentce zrobiły jednak wykłady z psychologii prof. Williama Sterna, który za swoje największe dzieło uważał pracę *Person und Sache*. Światową sławę zyskał dzięki badaniom w obszarze psychologii eksperymentalnej, a jego prace zostały przetłumaczone na wiele języków. Profesor Richard Hoenigswald wprowadził Stein w problematykę

i metody filozofii, zachwyił ją precyzją myśli i wnikliwością analiz. Był zwolennikiem filozofii krytycznej w wydaniu Kanta. Jemu zawdzięcza Stein „logikę myślenia” (Ks. Machnacz, 2019).

Już po pierwszym semestrze pojawiła się u Edyty myśl, aby doktoryzować się z psychologii. Jednak z upływem czasu przyszło poważne rozczarowanie tą dyscypliną. Edyta uznała, że jest ona uprawiana bez metody, jest psychologią „bez duszy”, gdyż brak jej filozoficznych podstaw: „W moim czwartym semestrze odniosłam wrażenie, że Wrocław nie jest już w stanie dać mi nic więcej i powinnam szukać, potrzebuję nowych impulsów”.

Edyta Stein w swej *Autobiografii* wielokrotnie wspomina Most Uniwersytecki. We wczesnym dzieciństwie przechodziła po nim u boku siostry Róży spieszącej na zakupy, później prowadziła tędy jej codzienna droga do szkoły, a także przechodząc po nim, towarzyszyła matce w drodze do Synagogi „Pod Białym Bocianem”.

Jako studentka obserwowała z okien gmachu uniwersytetu ruch na moście. Używała w odniesieniu do niego określenia Oderbruecke, to jest Odrzański. Był tak nazywany w średniowieczu. Zbudowany około drugiej połowy XIII wieku długi most drewniany prowadził z miasta na północ, a nazwę wziął od ulicy i Bramy Odrzańskiej. W XVI wieku mówiono o nim Śródkowy, przez kolejne dwa stulecia zaś nosił miano Długiego, ponieważ łączył dwa najbardziej oddalone od siebie brzegi rzeki. W latach 60. XVIII wieku miał dwa zwodzone przęsła, co umożliwiało żeglugę w górę i w dół Odry.

Żelazny most uniwersytecki, zrealizowany według projektu Alexandra Kaumanna w latach 1867-1869, stanął obok drewnianego, usytuowanego na przedłużeniu ulicy Więziennej, który wkrótce rozebrano. W miarę rozwoju miasta nowy most stawał się za wąski. Jednak dopiero w 1933 roku przystąpiono do jego poszerzania i zmodernizowania. Edyta Stein, wyjeżdżając z Wrocławia na zawsze, na pewno zachowała w pamięci widok mostu w trakcie przebudowy. Oddany do użytku w roku 1934 służy do dziś.

Dawny konwikt św. Józefa

Konwikt św. Józefa ufundowany został przez jezuitów dla studentów akademii. Jest to barokowy czworoboczny gmach z arkadowym dziedzińcem wewnętrznym, nawiązujący do architektury pałacowej, wzniesiony prawdopodobnie według projektu Józefa Frischa w latach 1734-1755. Od lutego 1813 r. nazywano konwikt domem Steffensa, na pamiątkę płomiennego przemówienia profesora Henryka Steffensa, (badacza przyrody, filozofa, działacza politycznego, pisarza) do studentów wrocławskich, wzywającego do walki z Napoleonem.

W czasie studiów Edyta Stein wraz z grupą pedagogiczną (nazwaną tak od zainteresowań jej członków problemami wychowawczymi) uczestniczyła w seminarium psychologicznym i filozoficznym profesora Williama Sterna. Zajęcia odbywały się w pomieszczeniach dawnego konwiktu. Gmach konwiktu ucierpiał w czasie

obłożenia w 1945 roku. Odbudowany w latach pięćdziesiątych XX wieku mieści, podobnie jak w okresie międzywojennym, Collegium Anthropologicum.

Gdy zamknie się za sobą ciężkie drzwi wejściowe i zapozna się z wnętrzem gmachu, można powiedzieć, że podobnie jak studentka Stein można poczuć się swojsko w jego „czcigodnych” murach. Można się także zastanowić, czy stojąca na dziedzińcu figura, dzieło J.A. Siegwitza (około 1753 roku), przedstawia świętą Katarzynę czy świętą Łucję z Syrakuz (Mrozowska i Okólska, 1997).

Staraniem Towarzystwa im. Edyty Stein tablica upamiętniająca okres jej studiów na Uniwersytecie Wrocławskim zdobi front budynku Zakładu Antropologii. Sali numer 2 na parterze w tym budynku nadano imię Edyty Stein.

14.2. Park Świętej Edyty Stein – skupisko licznych akcentów z nią związanych

Park Świętej Edyty Stein znajduje się na osiedlu Ołbin, nieopodal jej domu rodzinnego. Został wydzielony z Parku Stanisława Tołpy w uchwale Rady Miejskiej Wrocławia z dnia 17 marca 2011 r. nr VIII/98/11, na mocy której obecnym patronem parku jest św. Teresa Benedykta od Krzyża (Edyta Stein) (Internet 6).

Jest w nim wiele akcentów związanych z Edytą Stein, a pierwszą z nich jest ulica Świętej Edyty Stein, przylegająca do Parku nazwanego jej imieniem. W sercu Parku znajduje się Kościół św. Michała Archanioła.

Pomnik św. Edyty Stein

Pomnik poświęcony św. Edycie Stein został postawiony dnia 9 sierpnia 2012 r. u zbiegu ulic Kardynała Stefana Wyszyńskiego i Nowowiejskiej w siedemdziesiątą rocznicę jej śmierci (fot. 14.5). Na prostej steli wyryta jest myśl zagazowanej w Auschwitz-

Fot. 14.5. Pomnik św. Edyty Stein w parku nazwanym jej imieniem
Photo 14.5. Monument to Edith Stein in the Park named after Her

Źródło/ Source: fotografia własna/ own photo.

-Birkenau katolickiej świętej: *Bóg jest prawdą. Kto szuka prawdy, szuka Boga, choćby o tym nie wiedział*, oraz krótka informacja biograficzna. Święta Benedykta od Krzyża jest jedną z patronek Europy (poza nią: Benedykt z Nursji, Cyryl i Metody, Brygida Szwedzka i Katarzyna ze Sieny) (Internet 3).

Kościół św. Michała Archanioła

Kościół św. Michała Archanioła jest neogotycką budowlą położoną przy skrzyżowaniu ulic Bolesława Prusa i Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Około 1120 roku komes Piotr Włostowic ufundował w tym miejscu Opactwo Benedyktyńskie św. Wincentego. Główną świątynią zespołu klasztornego był kościół pod wezwaniem Maryi Panny i św. Wincentego (później św. Wincentego). W roku 1139 benedyktyni otrzymali od ówczesnego biskupa wrocławskiego znajdującą się obok kaplicę św. Michała i włączyli ją w swój zespół klasztorny. Wkrótce, w II połowie XII wieku, benedyktynów zastąpili norbertanie (spór ostatecznie rozstrzygnął w 1193 r. arcybiskup gnieźnieński Piotr Łabędź), którzy znacznie rozbudowali zespół klasztorny. W roku 1529 protestancka rada miejska – pod naciskiem królewskiego podskarbiego, wrocławskiego wielmożego Heinricha Rybischa – zdecydowała o zburzeniu klasztoru (przyczyną miało być zagrożenie miasta ze strony Turków, którzy w znajdujących się poza fortyfikacjami miejskimi murach kościelnych mogliby znaleźć schronienie; Turcy jednak skierowali się na Wiedeń), a w ciągu następnego półwiecza zbudowano tu najpierw kościół drewniany, a potem murowany. W latach 1862-1871 wybudowano kościół w obecnym kształcie – według projektu Alexisa Langerera w stylu akademickiego neogotyku. W czasie budowy nastąpiło zawalenie się wieży północnej – ukończono ją jako niższą. W wyniku katastrofy odsunięto Langerera od prac budowlanych, a dokończenie świątyni powierzono Karłowi Lüdeckemu. Kościół był pierwszą dużą świątynią katolicką zbudowaną we Wrocławiu od czasów wcielenia miasta do Prus i stanowił symbol oporu katolików przeciw kulturkampfowi (Internet 4).

Kościół jest orientowany, murowany, z cegły maszynowej zbliżonej rozmiarami do średniowiecznej, z piaskowcowym detalem architektonicznym. Jest to bazylika z trzema nawami, pięcioprzęślowa, założona na planie krzyża łacińskiego, o sklepieniach krzyżowo-żebrowych. Prezbiterium jest zamknięte wielobocznie, po obu stronach znajdują się przyległe do niego, otwarte pięcioboczne kaplice. Transept pięcioprzęślowy zakończony był domkami portalowymi. Nawa poprzedzona jest trójprzęślowym przedsionkiem z wieżami, ujętymi po bokach wielobocznymi kaplicami. Kościół opięto przyporami, okna są ostrołukowe. W zachodniej elewacji są trzy portale z figuralnymi tympanonami, zwieńczone ażurowymi wimpergami. Wnętrze jest strzeliste, zdobione pierwotnie bogatą polichromią motywów roślinnych. Na wieży znajduje się obecnie jeden dzwon o tonie a' z napędem ręcznym, używany jedynie dwa razy w roku. Na co dzień zastępują go dzwony elektroniczne. Przed II wojną światową na wieży wisiał jeszcze jeden dzwon.

Fot. 14.6. Tablica pamiątkowa poświęcona św. Edycie Stein przy wejściu do kościoła św. Michała Archanioła przy ul. Prusa 78
Photo 14.6. Memorial plaque dedicated to St. Edith Stein at the entrance to the Church of St. Michael the Archangel at Prusa 78

Źródło/ Source: fotografia własna/ own photo.

Z dawnego kościoła św. Michała Archanioła pochodzi tympanon Jaksy, znajdujący się obecnie w Muzeum Architektury we Wrocławiu. Jest to najstarszy zachowany w Polsce tympanon fundacyjny pochodzący z lat ok. 1160-1163. Umieszczono na nim Chrystusa Tronującego oraz po bokach Jaksę z żoną Agatą i księcia Bolesława Kędzierzawego z synem Leszkiem. Książę Bolesław trzyma w rękach model kościoła z napisem „Bitom”, upamiętniając ufundowanie przez niego kościoła na Wzgórzu św. Małgorzaty w Bytomiu (Internet 5).

Kościół św. Michała Archanioła, po przyjęciu chrztu przez Edytę Stein, stał się jej kościołem parafialnym. Na jego froncie umieszczona jest tablica informująca o tym, że w latach 1922-1933 modliła się w tej świątyni. Edyta Stein uczestniczyła w codziennej Mszy Świętej o godzinie szóstej rano, klęcząc w pierwszych ławkach po prawej stronie nawy głównej (fot. 14.6). W 2006 r. poświęcono nowy główny ołtarz w kościele, w którym umieszczono dwie rzeźby: po prawej św. Jana Bosko, a po lewej św. siostrę Benedyktę od Krzyża – Edytę Stein. Współcześnie kształtuje się tu kult świętej – m.in. poprzez odprawianie nowenny dziewiątego dnia każdego miesiąca. Po kanonizacji Edyty Stein kościół św. Michała Archanioła otrzymał wtórne relikwie (skrawek habitu, fot. 14.7), które w ozdobnym relikwiarzu adorowane są podczas tego nabożeństwa (Internet 7).

Fot. 14.7. Relikwiarz św. Edyty Stein z widocznym kawałkiem habitu (relikwia wtórna) w kaplicy św. Edyty Stein w kościele św. Michała Archanioła

Photo 14.7. Reliquary of St. Edith Stein with a visible piece of habit (secondary relic) in St. Edith's Stein Chapel in the Church of St. Michael the Archangel

Źródło/ Source: fotografia własna/ own photo.

Kaplica św. Edyty Stein

Kaplica św. Edyty Stein – siostry Teresy Benedykty od Krzyża – znajduje się w północnej wieży kościoła – po lewej stronie od głównego wejścia (fot. 14.8). To miejsce kultu siostry Teresy Benedykty powstało w dwa lata po jej beatyfikacji (wcześniej była to kaplica bł. Czesława, patrona Wrocławia). Setną rocznicę urodzin błogosławionej uczczono ufundowaniem nowego wystroju kaplicy (Ks. Gondro i Czarniecka-Stefańska, 2016).

Fot. 14.8. Kaplica św. Edyty Stein w kościele św. Michała Archanioła

Photo 14.8. St. Edith's Stein Chapel in the Church of St. Michael the Archangel

Źródło/ Source: fotografia własna/ own photo.

Marmurowy ołtarz dłuta prof. Alfredy Poznańskiej w kształcie otwartej Biblii ma inskrypcję „Ave Crux Spes Unica” – „Witaj Krzyżu Jedyna Nadziejo” oraz datę śmierci Edyty Stein – 9.08.1942. W ołtarzu tym umieszczono kapsułę z popiołem pomordowanych w obozie koncentracyjnym Auschwitz-Birkenau. Po prawej stronie znajduje się duży olejny portret świętej autorstwa Jolanty Korneckiej, w tworzeniu którego pomagała jej koleżanka Anna Symula. Według ich własnych świadectw w czasie pracy nad obrazem otrzymały łaskę powołania zakonnego i dziś są w Karmelu, nosząc imiona: siostra Michaela od Boga Wszchemogącego i siostra Gabriela od Matki Kościoła (Internet 7).

Profesor Alfreda Poznańska na dwóch zawieszonych w kaplicy medalionach z postaciami św. siostry Benedykty od Krzyża i św. Jana Pawła II upamiętniła na jednym Międzynarodowy Kongres Eucharystyczny we Wrocławiu w roku 1997 i zapowiedź kanonizacji Edyty Stein, a na drugim akt kanonizacji.

Prywatne Gimnazjum Salezjańskie im. św. Edyty Stein (obecne Liceum Salezjańskie)

1 września 1999 r. – przy udziale ówczesnego kuratora dr. Zbigniewa Paśko oraz ks. inspektora Franciszka Krasonia oraz wielu salezjanów i nauczycieli, uczniów i rodziców – powołano do życia Prywatne Gimnazjum Salezjańskie im. św. Edyty Stein. Szkoła ta stała się żywym pomnikiem św. siostry Teresy Benedykty od Krzyża. Budynek szkoły znajduje się na skraju parku.

Założycielem i dyrektorem szkoły przez cały okres jej działania jest salezjanin ks. Jan Gondro. Zarówno Towarzystwo im. Edyty Stein, jak i szkoła dzięki wspólnej patronce ściśle ze sobą współpracowały. Na budynku szkoły umieszczono mozaikę zaprojektowaną i wykonaną przez artystę Bartosza Kacprzyka, przedstawiającą św. Edytę Stein wraz z dziećmi, by pamiętano, że to właśnie ona po aresztowaniu przez gestapo, osadzona na kilka dni w Westerbork w północnej Holandii oraz w drodze do Auschwitz, opiekowała się żydowskimi dziećmi, których załamane matki nie miały siły otoczyć opieką. Pod tym wizerunkiem Edyty wraz z dziećmi widnieje napis „W Krzyżu Jedyna Nadzieja Moja”. Szkoła dysponowała również swoim sztandarem z wizerunkiem Edyty Stein, z którym to poczet sztandarowy uczestniczył zawsze w uroczystościach szkolnych, państwowych i religijnych. W szkole znajdują się także relikwie św. siostry Teresy Benedykty od Krzyża подарowane przez ks. Kardynała Joachima Meisnera (ks. Gondro i Czarniecka-Stefańska, 2016).

Europejski Krzyż Pokoju

Obok kościoła św. Michała Archanioła, u zbiegu ulic Bolesława Prusa i Kardynała Stefana Wyszyńskiego, stoi Europejski Krzyż Pokoju poświęcony Edycie Stein, o czym informuje napis w trzech językach (polskim, niemieckim i angielskim) – z krótką informacją o samej świętej i jej zdjęciem umieszczonym na granitowym murku okalającym krzyż.

Jest on repliką krzyża wykonanego dla kaplicy Pokoju w Patsch koło Innsbrucku, autorstwa austriackiego architekta Helmuta Strobla. Autor instalacji zadedykował ją ofiarom II wojny światowej, a w szczególności patronce Europy Edycie Stein – św. Teresie Benedykcie od Krzyża. 365 gwoździ wbitych w drewnianą część krzyża symbolizuje, że każdego dnia roku ktoś umiera za sprawy ważniejsze niż jego własne życie. Część metalowa zawiera inskrypcję w języku hebrajskim i polskim, a są to słowa Psalmu 31: „Ojczy, w ręce Twoje oddaję ducha mego”.

Zanim oryginalny krzyż stanął w kaplicy w Patsch, artysta odwiedził z nim siedem miast związanych z życiem Edyty Stein: Kolonię, Echt, Berlin, Drezno, Wrocław, Oświęcim, Wiedeń i Innsbruck, prezentując projekt pt. „Europa Friedenkreuz – geweiht der Europafriedensheiligen Edith Stein. 365 Gedenk-Minuten”. W czasie ekspozycji dzieła we Wrocławiu 6 maja 2007 roku ówczesny prezydent miasta Rafał Dutkiewicz poprosił artystę o wykonanie kopii krzyża dla Wrocławia jako miejsca urodzin Edyty Stein. Uroczyste odsłonięcie krzyża miało miejsce 30 września 2008 r. (Ks. Gondro i Czarniecka-Stefańska, 2016).

14.3. Inne znaki obecności św. Edyty Stein we Wrocławiu

Krzyż przed kościołem Opieki Świętego Józefa

Z okazji Kongresu Eucharystycznego we Wrocławiu w roku 1997 przed kościołem pod wezwaniem Opieki Świętego Józefa przy ulicy Ołbińskiej postawiono krzyż na cokole z czarnego marmuru, którego poszczególne ściany poświęcono: pamięci zmarłych pochowanych wokół kościoła, lewą ścianę – pamięci kongresu, a prawą – św. Teresie Benedykcie od Krzyża z wymownym przesłaniem: „Świadek prawdy i znak pojednania”.

Witraż św. Edyty Stein w kościele św. Maksymiliana Marii Kolbego

W kościele pod wezwaniem św. Maksymiliana Marii Kolbego, który jest pomnikiem 46. Międzynarodowego Kongresu Eucharystycznego, postać świętej Teresy Benedykty od Krzyża przedstawiono po lewej stronie zamartwychwstałego Chrystusa w witrażu nad ołtarzem głównym. Po prawej stronie umieszczono patrona kościoła.

Kielich mszalny z postacią św. Edyty Stein

Jest jeszcze jedna pamiątka honorująca zarówno Kongres Eucharystyczny, jak i Edytę Stein. W kaplicy Metropolitalnego Seminarium Duchownego we Wrocławiu jest przechowywany kielich mszalny projektu księdza Czesława Mazura. Na trzonie wykonanym ze złota, srebra i kamieni szlachetnych nad godłem kongresu znajduje się pochylona postać św. Teresy Benedykty od Krzyża. Tym kielichem posługiwał się papież – św. Jan Paweł II, odpowiadając mszę świętą „Statio Orbis” na zakończenie kongresu.

Rzeźba św. Edyty Stein na wieży katedry Świętego Jana Chrzciciela

Na południowej wieży wrocławskiej katedry w narożnej tablicy stoi figura św. Edyty Stein dłuta Mariana Lewczaka (fot. 14.9). Uroczyste poświęcenie rzeźby miało miejsce podczas mszy świętej 24 października 2009 roku.

Fot. 14.9. Figura św. Edyty Stein na południowej wieży wrocławskiej katedry
Photo 14.9. The figure of St. Edith Stein on the southern tower of the Wrocław Cathedral

Źródło/ Source: fotografia własna/ own photo.

Popiersie św. Edyty Stein we wrocławskim Ratuszu

W sali mieszczańskiej wrocławskiego Ratusza umieszczone są popiersia sławnych wrocławian. Na poczesnym miejscu znajduje się popiersie Edyty Stein autorstwa Tomasza Rodzińskiego.

Współczesne portrety św. Edyty Stein

Zachowane oryginalne zdjęcia Edyty Stein umożliwiają malarzom dobre uchwycenie podobieństwa przy tworzeniu jej portretów. We Wrocławiu wiele jest takich obrazów. Członek Towarzystwa im. Edyty Stein – Michał Bieganowski – namalował Edytę z okresu studiów w Getyndze.

Obrazy znajdują się w sali antropologii oraz w siedzibie towarzystwa i służą jako motyw licznych plakatów z informacjami o organizowanych w domu Edyty Stein spotkaniach. Ligia Witwicka namalowała jej dwa portrety dla męskiego i żeńskiego klasztoru Karmelitów Bosych we Wrocławiu.

W budynku Gimnazjum Salezjańskiego (obecnie Liceum Salezjańskie) znajduje się obraz artysty Waldemara Szauera, uznanego za jednego z najlepszych dziesięciu malarzy w Polsce po 1945 roku. W gabinecie dyrektora szkoły można obejrzeć oryginał obrazu św. Edyty Stein namalowany kredkami przez uznanego powszechnie polskiego architekta Henryka Marcinkowskiego z Poznania.

14.4. Dalsze losy Edyty Stein – droga do wiary i świętości

We wcześniejszych rozdziałach przedstawione zostały fakty pochodzące z wrocławskiego okresu życia Edyty Stein, tj. lat 1891-1913. Wydaje się jednak konieczne skrótowne ukazanie jej dalszych losów.

W 1913 roku Edyta podjęła decyzję o wyjeździe na studia do Getyndgi. W owym czasie Uniwersytet w Getyndze stanowił raj dla filozofów i przedstawicieli nauk ścisłych. O poziomie tej uczelni świadczy fakt, że wyszło z niej 40 noblistów. Edytę zachwyciła fenomenologia, którą studiowała pod kierunkiem prof. Edmunda Husserla, którego już zawsze będzie nazywała swoim mistrzem. Studia te pozwoliły jej przyswoić sobie zasady dociekania istoty rzeczy. Prof. Tischner nazywał fenomenologię filozofią światła. Praktykowanie fenomenologii pozwoliło bowiem wielu getyńskim filozofom na zbliżenie się do Boga. Warto nadmienić, że była to także specjalność naukowa Karola Wojtyły jako profesora KUL-u. Ludzi studiujących u Husserla cechowało także poczucie odpowiedzialności za losy Europy, a pośrednio całego świata. Husserl był przekonany, że u źródeł wszelkich europejskich kryzysów leży kryzys rozumu. Człowiek nie pyta się o prawdę i nie drąży fundamentów. Nawoływał, by nie opisywać świata, lecz szukać jego sensu.

W Getyndze Edyta poznała Romana Ingardena, bodaj jedynego Polaka, z którym się przyjaźniła i który jako późniejszy profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, znający ją osobiście, przygotował dla papieża Jana Pawła II materiały do jej procesu beatyfikacyjnego.

Rozprawa doktorska Edyty Stein pod tytułem „Problem wczucia w jego historycznym rozwoju i fenomenologicznym rozważaniu” podejmuje temat niemal codzienny, odnoszący się do relacji międzyludzkich, jakże dziś zaniedbanych. Przeanalizowała w niej działania wywołujące różne postawy emocjonalne, ból lub radość. Przed

wczuwającym się człowiekiem w obszarze duchowych przeżyć otwiera się nowy świat wartości i zbliżanie się do Boga. Pracę doktorską Edyta obroniła we Fryburgu, dokąd przeniósł się Husserl, z najwyższą pochwałą, *summa cum laude*.

Dla Edyty bolesnym, ale ważnym wydarzeniem na drodze do wiary, była śmierć przyjaciela Adolfa Reinacha, współpracownika Husserla. Zginął on na froncie wschodnim, a postawa jego żony, protestantki, przyjmującej tę tragedię z wielkim spokojem serca, były dla niej pierwszym spotkaniem z krzyżem i Bożą mocą. Zobaczyła Kościół rodzący się z cierpienia Zbawiciela, z jego zwycięstwem nad śmiercią. Olśnieniem bezpośrednim była przypadkowa lektura autobiograficznej książki *Życie św. Teresy z Avili*. Po tej lekturze Edyta bez wahania zwróciła się o chrzest do kościoła katolickiego. Chrzestną Edyty była jej uniwersytecka przyjaciółka z Getyngi Jadwiga Conrad-Martius. Edyta otrzymała imiona Teresa Jadwiga (Kosendiak, 2022).

Bezpośrednio po chrzcie Edyta rozpoczęła pracę pedagogiczną w seminarium pedagogicznym w Spirze, prowadzonym przez dominikanki, gdyż wcześniej odmówiono jej, jako kobiecie, możliwości habilitowania się we Fryburgu. Siostry wspominały, że dla wszystkich była jaśniejącym wzorem. Wypełniała swoje obowiązki ze skromnością i prostotą, zawsze przyjacielska i otwarta dla wszystkich. W tym też czasie zaczęła zgłębiać rozważania teologiczne. Św. Tomasz z Akwinu stał się dla niej drugim mistrzem, ukazującym swe intelektualne bogactwo. Jednak filozofia Edyty Stein miała zawsze wymiar praktyczny. Interesowały ją: osoba, wspólnota, kobieta, wychowanie, państwo. Dzięki św. Tomaszowi Edyta zrozumiała, że naukę można traktować jako służbę bożą. Podejmowała ponowne próby habilitacji we Fryburgu i we Wrocławiu, niestety nieudane. W zamian otrzymała propozycję stanowiska docenta w Instytucie Pedagogiki Naukowej w Muenster. Jednak już w 1934 r. w Niemczech weszły w życie ustawy antyżydowskie, uniemożliwiające kontynuację tej pracy. W tym samym roku spełniło się jej dwunastoletnie wyczekiwanie na zgodę wstąpienia do zakonu. Przedtem pojechała do Wrocławia, by pożegnać rodzinę. Wyjeżdżała stamtąd osamotniona. Nikt, a szczególnie matka Augusta, nie zaakceptował wyboru takiej drogi życia. Edyta Stein 14 października 1934 r. wstąpiła do klasztoru karmelitanek w Kolonii, gdzie jako siostra Teresa Benedykta od Krzyża miała dostateczną ilość czasu na pracę naukową. Powstały wówczas tysiące stron rozpraw, między innymi „Byt skończony a byt wieczny”, którym wkroczyła w okres mistyki. W oktawie Bożego Ciała w 1939 r. Edyta sporządziła testament: „Już teraz przyjmuję śmierć taką, jaką mi Bóg przeznaczył, z doskonałym poddaniem się Jego woli i z radością”.

Po wydarzeniach nocy kryształowej Edytę Stein dla bezpieczeństwa przeniesiono z Kolonii do klasztoru w Echt w Holandii, która była jeszcze wolnym od wojny krajem. Tam podjęła pracę nad *Wiedzą Krzyża* – studium poświęconemu mistyce

św. Jana od Krzyża. Pracy tej niestety nie skończyła. 2 sierpnia 1942 r. wraz ze swą siostrą Różą została aresztowana przez gestapo. Przez obóz przejściowy w Westerbork trafiła do transportu więźniów do Auschwitz, gdzie 9 sierpnia poniosła śmierć w komorze gazowej. Dzień ten został ustalony w Kościele katolickim jako święto liturgiczne św. Teresy Benedykty od Krzyża.

Nie wiadomo, jak wyglądały ostatnie dni życia Edyty Stein. „Śmierć w Auschwitz nie miała w sobie nic z dostojeństwa ani człowieczej godności. Poza garstką popiołu Jej ciała nie pozostało po prostu nic. Może jedynie duszący dym, który unosił się nad oświęcimskim krematorium” (Jędraszewski, 2003, s. 152-154). Dramat tej męczeńskiej śmierci pozostanie na zawsze wizerunkiem jej świętości.

Beatyfikacja Edyty Stein – św. Teresy Benedykty od Krzyża – odbyła się 1 maja 1987 r. w Kolonii, a kanonizacja 11 października 1998 r. w Rzymie. Patronką Europy ogłoszono ją rok po uroczystej kanonizacji. „Ogłosić dzisiaj Świętą Edytę Stein Współpatronką Europy – znaczy wzniesć nad Starym Kontynentem sztandar szacunku, tolerancji i otwartości wzywający wszystkich ludzi, aby się wzajemnie rozumieli i akceptowali, niezależnie od różnic etnicznych kulturowych religijnych oraz by starali się budować społeczeństwo prawdziwie braterskie” (Jan Paweł II, 1999).

Istnieje przytoczona przez Normana Davisa relacja naocznego świadka Johanna Winnera o spotkaniu Edyty na Dworcu Głównym we Wrocławiu 7 sierpnia 1942 roku: „Wjechał pociąg z numerami holenderskimi. Po otwarciu bydłowych wagonów buchnął straszny fetor i moim oczom ukazał się potworny widok stłoczonych ludzkich ciał w strasliwym upodleniu. Nagle w drzwiach wagonu stanęła kobieta w brązowym habicie. Powiedziała – to moje ukochane miasto rodzinne. Nigdy już go nie zobaczę. Jedziemy na śmierć” (Kelm, 2009).

Można powiedzieć, że Edyta Stein pożegnała się ze swoim rodzinnym Wrocławem 7 sierpnia 1942 r. Fakt ten został uczczony uroczystym koncertem „Gwiazda Europy”, który odbył się w przededniu 80. rocznicy jej śmierci – w dniu 8 sierpnia 2022 r. w Sali Sesyjnej budynku Dworca Głównego w wykonaniu zespołu „Wrocław Baroque Ensemble” oraz Chóru Wrocławskiego NFM pod batutą Andrzeja Kosendiaka. W tym samym dniu **w Parku Świętej Edyty Stein został zasadzony dąb** upamiętniający patronkę Europy. Przed domem świętej przy ul. Nowowiejskiej 38 nastąpiło **uroczyste nadanie imienia Edyty Stein tramwajowi** MPK Wrocław. W pojeździe tym zamieszczone są tablice przedstawiające w skrócie życiorys św. Teresy Benedykty od Krzyża (Pasiewicz, 2022).

Zarówno wielorakość, różnorodność, jak i liczba materialnych obiektów nawiązujących w swej wymowie do Edyty Stein dobitnie świadczą o czci, jaką wrocławianie otaczają swoją świętą. Lokalizację wybranych miejsc, obiektów Wrocławia związanych ze św. Edytą Stein przedstawiono w tabeli 14.1.

Tabela 14.1. Lokalizacja wybranych miejsc, obiektów Wrocławia związanych ze św. Edytą Stein
Table 14.1. Location of selected places in Wrocław related to Saint Edith Stein

1	ul. Dubois 29/ Dubois 29 street (Kohlenstarse 13)	Miejsce urodzenia św. Edyty Stein (12 października 1891)/ Birthplace of St. Edith Stein (October 12, 1891)
2	ul. Nowowiejska 38/ Nowowiejska 38 street (Michaelistrasse)	Dom rodzinny Steinów (w latach 1910-1945); obecnie siedziba Towarzystwa im. św. Edyty Stein; zwiedzanie możliwe po wcześniejszym umówieniu/ Stein family home (in 1910-1945); currently the seat of the Society of st. Edith Stein; sightseeing possible by prior arrangement
3	pl. Biskupa Nankiera 1/ Bishop Nankier Square 1	Viktoria-Schule – szkoła Edyty w latach 1897-1909 – budynek byłego Pałacu Książąt Opolskich, a później Schaffgotschów/ Viktoria-Schule – Edith’s school in 1897-1909 – the building of the former Palace of the Dukes of Opole, and later the Schaffgotschs
4	ul. Poniatowskiego 9/ Poniatowskiego 9 street (Bluecherstrasse 9-13)	Nowa siedziba Viktoria-Schule – od kwietnia 1909 r. szkoła, w której Edyta Stein zdała maturę, dzisiejsze I LO/ The new seat of Viktoria-Schule – from April 1909. The school where Edith Stein passed her high school diploma – today’s I High School
5	pl. Uniwersytecki 1/ University Square 1	Uniwersytet Wrocławski, na którym Edyta studiowała w latach 1911-1913/ University of Wrocław, where Edyta studied in 1911-1913
6	ul. Kuźnicza 35/ Kuźnicza 35 street	Dawny Konwikt Św. Józefa, zwany „Domem Steffensa” – obecnie Collegium Anthropologicum, sala wykładowa nr 2 im. Edyty Stein/ Former St. Józef, known as the „House of Steffens” – now Collegium Anthropologicum, lecture hall no. Edith Stein
7	Most Uniwersytecki/ University Bridge „Oderbruecke”	Droga do szkoły i na Uniwersytet, ulubiony widok z okna Uniwersytetu/ The way to school and the University, the favorite view from the University window
8	Ołbin – w obrębie ulic: Wyszyńskiego, Nowowiejskiej i Edyty Stein/ Ołbin – within the following streets: Wyszyńskiego, Nowowiejska and Edyty Stein	Park św. Edyty Stein, w którym od 9 sierpnia 2012 r. stoi pomnik św. Edyty Stein – postawiony w 70. rocznicę jej śmierci; nieopodal jej pomnika 8 sierpnia 2022 r. posadzono dąb / St. Edith Stein, where the Monument of St. Edith Stein – placed on the seventieth anniversary of her death; an oak planted on August 8, 2022, near her Monument
9	ul. Prusa 78/ Prusa 78 street	Kościół św. Michała Archanioła z kaplicą św. Edyty Stein/ St. Michael the Archangel Church with the Chapel of St. Edith Stein
10	ul. Prusa 78/ Prusa 78 street	Prywatne Gimnazjum Salezjańskie im. św. Edyty Stein (obecne Salezjańskie Liceum Ogólnokształcące)/ Private Salesian Gymnasium st. Edith Stein (present-day Salesian Secondary School)
11	róg ulic Bolesława Prusa i Kardynała Stefana Wyszyńskiego/ The corner of Bolesław Prus and Kard. Stefan Wyszyński	Europejski Krzyż Pokoju/ European Cross of Peace

12	ul. Ołbińska 1A/ Ołbińska 1A street	Krzyż przed kościołem Opieki Świętego Józefa/ Cross in front of the Church of the Protection of Saint Joseph
13	ul. Horbaczewskiego 20/ Horbaczewskiego 20 street	Witraż św. Edyty Stein w kościele św. Maksymiliana Marii Kolbego/ Stained glass window of St. Edith Stein in the church of St. Maximilian Maria Kolbe
14	pl. Katedralny 14/ Cathedral Square 14	Kielich mszalny z postacią św. Edyty Stein w kaplicy Metropolitalnego Seminarium Duchownego/ Mass chalice with the figure of St. Edith Stein in the chapel of the Metropolitan Seminary
15	pl. Katedralny 18/ Cathedral Square 18	Rzeźba św. Edyty Stein na wieży Katedry św. Jana Chrzciciela/ St. Edith Stein on the tower of St. John the Baptist
16	Stary Ratusz, Rynek 1/ Old Town Hall, Market Square 1	Popiersie św. Edyty Stein na parterze wrocławskiego Ratusza, w Muzeum Sztuki Mieszczańskiej/ Bust of St. Edyta Stein on the ground floor of the Wrocław City Hall, at the Museum of Burghers' Art

Źródło/ Source: opracowanie własne/ own study.

14.5. Podsumowanie i wnioski

Wrocław jest miastem Edyty Stein – tu urodziła się i wychowała ta fascynująca kobieta i dlatego szczególnie tu należy nie tylko pielęgnować pamięć o niej, ale także zgłębiać jej dorobek naukowy i świadectwo życia duchowego. Odwaga, z jaką Edyta Stein podejmowała fundamentalne decyzje, związane zarówno z edukacją, jak i z wewnętrznym życiem religijnym, pomimo ryzyka odrzucenia, prowadziła ją w świat prawdy wewnętrznej oraz wolności duchowej. Mądrość tej kobiety może stać się dla nas, często zagubionych w pluralistycznej i rozdarłej konfliktami ideowymi rzeczywistości, wielką pomocą w poszukiwaniu prawdy o sobie samych i otaczającym nas świecie (Internet 5).

Kult Edyty Stein w różnych kręgach środowisk stale wzrasta i cieszy się coraz większym zainteresowaniem, co odzwierciedla rosnąca liczba osób odwiedzających miejsca związane z jej życiem, spuścizną, dorobkiem naukowym i duchowością. Dla współczesnego człowieka, żyjącego w niespokojnym, nękanym konfliktami wojennymi świecie, Edyta Stein staje się symbolem pojednania między narodami, religiami i kulturami.

Ufamy, że nad naszym miastem – Wrocławiem – Edyta Stein zostawiła swoje błogosławieństwo.

Bibliografia

- Adamska, J. I. (2005). *Święta Teresa Benedykta od Krzyża Edyta Stein. Dzieje pewnej rodziny żydowskiej*. Kraków: Wydawnictwo Karmelitów Bosych.
- Ks. Gondro, J. SDB i Czarniecka-Stefańska, A. (2016). *Wrocław św. Edyty Stein*. Wydanie w Roku Świątowych Dni Młodości 27-31.07.2016 r. pod patronatem Parafii Św. Michała Archanioła we Wrocławiu, Prywatnego Gimnazjum Salezjańskiego im. Edyty Stein we Wrocławiu przy udziale Towarzystwa im. Edyty Stein. Kraków.
- Jan Paweł II. (1999). List Apostolski ogłaszający św. Brygidę Szwedzką, św. Katarzynę ze Sieny i św. Teresę Benedyktę od Krzyża współpatronkami Europy. *L'Osservatore Romano*, Wyd. Polskie 20 N.12.
- Jędraszewski, M. (2003). *Edyta Stein. Filozof i łaska wiary*. Poznań: Księgarnia Św. Wojciecha.
- Kelm, M. (2009). *Była jedną z nas – absolwentka Edyta Stein (1891-1942)*. W: K. Pietraszko (red.), *Dwie historie jednej szkoły – Viktoria-Schule i I Liceum Ogólnokształcące we Wrocławiu. Księga Pamiątkowa*. Wrocław.
- Kosendiak, M. (2022). *1 stycznia: Najważniejsza decyzja w życiu? O chrzcie Edyty Stein*. Pobrano z <https://www.zajezdnia.org/res-010122>
- Ks. Machnac, J. (2019). *Edyta Stein Św. Teresa Benedykta od Krzyża, Wprowadzenie w życie i twórczość. Wrocław w 20. Rocznice ustanowienia św. Teresy Benedykty od Krzyża Patronką Europy*. Towarzystwo im. Edyty Stein.
- Mrozowska, D. i Okólska, H. (1997). *Wrocław Edyty Stein – Przewodnik ilustrowany*. Wrocław: Wydawnictwo Arboretum.
- Pasiewicz, M. (2022). *Wrocław odda hołd w 80. rocznicę śmierci Edyty Stein. Będzie wystawa, koncert, tramwaj jej imienia i dqb*. Pobrano z <https://gazetawroclawska.pl/wroclaw-odda-hold-w-80-rocznicze-smierci-edyty-stein-bedzie-wystawa-koncert-tramwaj-jej-imienia-i-dab/ar/c13-16549235>

Internet

1. <http://edytastein.org.pl/pl/oferta-domu/> (zdjęcie)
2. <http://edytastein.org.pl/pl/stolperstein-kamien-pamieci-edyty-stein>
3. http://kapliczki.org.pl/kapliczki/Pomnik_%C5%9Bw._Edyty_Stein_we_Wroc%C5%82awiu
4. <https://ossolineum.pl/index.php/wroclaw-edyty-stein/>.
5. https://pl.wikipedia.org/wiki/Ko%C5%9Bci%C3%B3%C5%82_%C5%9Bw._Micha%C5%82a_Archanio%C5%82a_we_Wroc%C5%82awiu
6. https://pl.wikipedia.org/wiki/Park_%C5%9Awi%C4%99tej_Edyty_Stein
7. <https://wroclawm.salezjanie.pl/index.php/kaplica-sw-edyty>
8. <https://www.zajezdnia.org/kalendarz/184>

Wrocław as the City of Edith Stein – Patroness of Europe

Abstract: The goal of this work is to present Wrocław as the city where the Jewish woman Edith Stein was born and grew up – the only Saint in Wrocław whose conversion to Catholicism took place a hundred years ago, in 1922. The introduction will provide a justification for the choice of topic, the second chapter will present the most important places in Wrocław related to her childhood and youth. The third chapter presents numerous accents related to her person located near her family home – in the Park of Saint Edith Stein. The fourth chapter describes other signs of St. Edith Stein in our city, and the fifth chapter deals with the topic of her path to faith and holiness, in which the further fate of Edith Stein is presented after leaving Wrocław.

Keywords: Wrocław, Edith Stein, patroness of Europe, philosopher.